

ประณามบทและนิคมณฑลในวรรณคดีบาลี: แนวคิด รูปแบบ และภาษา

พระมหาสายัญ ศรีอ่อน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๕๐
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**INVOCATION AND EPILOGUE IN PĀLI LITERATURE:
CONCEPT, FORM, AND LANGUAGE**

Phramaha Sayan Sri-on

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Pāli and Sanskrit**

Department of Eastern Languages

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

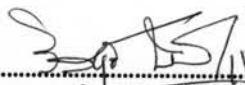
500111

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ประณามบทและนิคมณฑลในวรรณคดีบาลี: แนวคิด รูปแบบ และภาษา
โดย	พระมหาสายัญ ศรีอ่อน
สาขาวิชา	ภาษาบาลีและสันสกฤต
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬหการ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุญกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ)

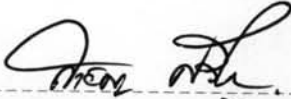

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ ลินสกุล)

พระมหาสายัญ ศรีอ่อน : ประณามบทและนิคมณฑาในวรรณคดีบาลี: แนวคิด รูปแบบ และภาษา. (INVOCATION AND EPILOGUE IN PĀLI LITERATURE: CONCEPT, FORM, AND LANGUAGE) อ. ที่ปรึกษา : ผศ. ดร. ประพจน์ อัสว-วิรุพทการ, อ. ที่ปรึกษาร่วม : ผศ. ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ, ๒๗๐ หน้า.

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานที่นำมาสู่การประพันธ์ ประณามบทและนิคมณฑาในวรรณคดีบาลีชั้นอรรถกถาและฎีกา โดยศึกษาย้อนไปถึงแนวคิด เรื่องการแต่งบทสรรเสริญและบทขอพรในวรรณคดีที่กล่าวมานี้ รวมไปถึงวัฒนธรรมการ ประพันธ์บทสรรเสริญและบทอ้อนวอนที่ใช้ในรัชสมัยพระเวทและในพระไตรปิฎกบาลีเป็น หลัก

ผลการวิจัยพบว่า ก) บทสวดสรรเสริญที่เรียกว่า อาคิส นี้เป็นกระบวนการการใช้ถ้อยคำ ในการสื่อสาร (สัมพันธ์ภาพ) ระหว่างมนุษย์และเทพเจ้าองค์หนึ่งหรือหลายองค์ในรัชสมัย พระเวทโดยมีจุดประสงค์เพื่อขอพรและขอความช่วยเหลืออื่น ๆ จากเทพเจ้าองค์นั้น ๆ , ข) แนวคิดเชิงพิธีกรรมเช่นนี้รวมถึงรูปแบบการใช้ถ้อยคำดังกล่าวมีอิทธิพลต่อวรรณคดีที่แต่งใน อินเดียสมัยต่อ ๆ มา โดยเฉพาะต่อ (๑) ประณามบทอันมีข้อความสรรเสริญรวมทั้งขอพรและ ความช่วยเหลือ และ (๒) ต่อนิคมณฑาอันมีข้อความแสดงการอัญวยพร, ค) เพราะฉะนั้น แนว คิดพื้นฐาน ลำดับความคิด รูปแบบการประพันธ์ และภาษาที่ใช้ ทั้งในการสรรเสริญและการ อัญวยพรในบทอาคิส ประณามบท นิคมณฑา บทนาถิ และภรตวากยะจึงมีลักษณะคล้ายคลึง กัน

แม้ว่าอาคิส ประณามบท นิคมณฑา ตลอดจนนาถิและภรตวากยะจะปรากฏใน วรรณคดีต่างประเภทกัน ก็อาจกล่าวได้ว่า ทั้งหมดนี้มีความคิดพื้นฐานและรูปแบบที่เริ่มมาตั้งแต่ สมัยพระเวท และได้เป็นประเพณีที่เป็นที่ยอมรับกันในวงการประพันธ์ในอินเดียสืบต่อมา

ภาควิชา _____ ภาษาตะวันออก _____ ลายมือชื่อนิสิต
สาขาวิชา _____ ภาษานาถิและสันสกฤต _____ ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ปีการศึกษา _____ ๒๕๕๐ _____ ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

##4780214922: MAJOR PĀLI AND SANSKRIT

KEY WORDS: ĀŚIS / PĀLI LITERATURE / VEDIC RITE / CULTURAL TRANSFER

PHRAMAHA SAYAN SRI-ON : INVOCATION AND EPILOGUE IN PĀLI

LITERATURE: CONCEPT, FORM, AND LANGUAGE. THESIS ADVISOR:

ASST. PROF. PRAPOD ASSAVAVIRULHAKARN, Ph.D., THESIS CO-

ADVISOR : ASST. PROF. BANJOB BANNARUJI, 270 pp.

The objective of this study is to explore the underlying concepts of composing invocations and epilogues in Pāli literature at the commentary and sub-commentary levels. The exploration is based mainly upon tracing their origins as well as the culture of petition in Vedic sacrificial rites and in Pāli canons.

The research findings are that a) the prayer called *āśis* addressed to Vedic gods in a sacrifice is a process of utterance usage in man-god communication (“relationship”) with the purpose of requesting a god’s favor and appears in Vedic religious texts, b) this ritual idea and the form of utterance exertion have an influence over Indian literature of later ages—especially that which dominates i) invocations containing praise and desires and ii) epilogues comprising blessings—and c) the basic concept, the thought arrangements manifested through these literary works, and their composition form along with language features—both for praising and for blessing—of an *āśis*, their invocation and epilogue, the *nāndī* (=dramatic prologue) and the *bharatavākya* (=dramatic epilogue), therefore, all share certain similarities with each other. As these texts take place in their corresponding literature and bear a purposeful resemblance to an *āśis* in a Vedic sacrificial rite, it could be claimed that the composition of the aforementioned Pāli literary works has the same conceptual and form base as the performance of Vedic rituals and therefore the invocations and epilogues are created according to the cherished tradition handed down in Indian society.

Department Eastern Languages

Student’s signature

Sayan Sri-on

Field of study Pāli and Sanskrit

Advisor’s signature

P. Oeller

Academic Year 2007

Co-advisor’s signature

B. Bannaraji

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จสมบูรณ์ได้เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือจากบุคคลต่าง ๆ จำนวนมาก จึงขอขอบพระคุณและขอบคุณผู้มีนามปรากฏ ดังนี้

พระสังคีติกาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ พระภิกษุอาจารย์ผู้รวบรวมและแต่งคัมภีร์บาลี และเจ้าของผลงานวิชาการทุกเล่มที่ผู้วิจัยได้นำความคิดทางวิชาการที่ตกผลึกแล้วของท่านมาอ้างถึงในงานวิจัยนี้

ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล ราชบัณฑิต ประธานคณะกรรมการสอบผู้ตั้งจิตประกอบ ด้วยเมตตาและชี้แนะการตรวจแก้วิทยานิพนธ์นี้แก่ผู้วิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัคร-วิรุฬหาร อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการชั้นสูงให้แก่ศิษย์โดยไม่ปิดบังซ่อนเร้น ท่านกรุณาให้ยืมหนังสือ ยอมเสียสละเวลาอันมีค่าตรวจแก้และชี้แนะโดยมิได้เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ลำบากและทำงานหนักกว่าผู้วิจัย ทั้งยังอุทิศสละและเมตตาสอนให้ศิษย์คิดเป็นและรู้จักวิเคราะห์ หาเหตุผลจนเกิดประทีปปัญญาสามารถทำให้วิทยานิพนธ์นี้สัมฤทธิ์ผล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ ผู้เสียสละเวลาอ่านงาน ช่วยชี้แนะและ สอบถามความก้าวหน้างานวิจัยเป็นระยะด้วยความเมตตา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทัศนีย์ ลินสกุล อาจารย์ผู้ประสาทวิชาสันสกฤตให้แก่ผู้วิจัย สอบถามความก้าวหน้าและชี้แนะตลอดทั้งตรวจแก้ งานด้วยความเสียสละ คอยเอาใจใส่ตลอดเวลาที่ศึกษาและช่วยจัดหาทุนให้ศิษย์ ผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร. เสาวณิต วิจารณ์ ครูผู้เป็นกำลังใจให้ศิษย์ไม่ให้ท้อแท้ ผู้มีเมตตาแก่ศิษย์และ เป็นผู้ผลักดันส่งเสริมให้ศิษย์เข้ามาศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ ดร. อนันต์ เหล่า เลิศวรกุล ผู้ให้ยืมหนังสือที่เกี่ยวกับงานวิจัย สอนวิธีจัดลำดับความคิดทำให้ศิษย์คิดเป็นระบบ อย่างนักวิจัยที่ดีได้ พลโท น.พ.อรชุน-คุณหญิงอารยา พิบูลนครินทร์ และครอบครัวที่ให้ความ ช่วยเหลือและอุปถัมภ์อรรถกถาภาษาบาลีแก่ผู้วิจัยทั้งหมด ทั้งยังเอาใจใส่คอยสอบถามด้วยความ เป็นห่วง คุณกุลภักดี กองสุวรรณกุล ผู้เสียสละเวลาส่วนตัวอันมีค่าเพื่อแปลเอกสารที่มีเนื้อหา ยากและเอาใจใส่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำวิจัยเบื้องต้น

คุณสมหวัง พัฒนพรและครอบครัว ผู้อุปถัมภ์ค่าเล่าเรียน คุณรำเพย คุณพัชรีและเจ้า หน้าที่ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความอุปถัมภ์เรื่องอาหารและช่วยเหลือในการสืบค้น ข้อมูลด้วยความเอาใจใส่ คุณกรกช เชิดตระกูล ผู้ให้ความช่วยเหลือเป็นกำลังสำคัญตั้งแต่วันแรก ที่เข้าศึกษาและตลอดมา กราบขอบพระคุณพระครูเกษมบุญสิริ ผู้มีพระคุณยิ่งที่คอยให้ความ อุปถัมภ์ตลอดระยะเวลาการศึกษา พระวีรชัยสุนทร พ.ม.ชัยวุฒิ พ.ม.สนอง โยมอาจารย์สนอง คุณสมิท ภู่เจริญ ผู้อุปถัมภ์เครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับทำวิจัยและอื่น ๆ ดร.ลักษณา มิสเตอร์ สเตฟอง ดูบาส ผู้สอนภาษาอังกฤษให้ คุณสุรวี-คุณนรีกุลและครอบครัวจารุพดินผู้อุปถัมภ์ด้วย ดีเสมอมา พ.ม.โยธิน คุณสมพรนุช คุณอุมาวรรณ คุณจิระนัฐมิตรผู้ประเสริฐ กราบสำนึกในบุญ คุณอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนาที่ทอห่มอุ้มชูให้ลูกชาวนาได้รับการศึกษา สดท้ายขอนอบน้อม และขอบคุณบิดามารดาผู้เปี่ยมด้วยพรหมวิหาร เป็นครูคนแรกและเป็นที่พึ่งในทุกเวลา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
อักษรย่อบอกคัมภีร์บาลีในงานวิจัย.....	ฐ

บทที่

๑. บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๒
๑.๓ แนวคิดหรือสมมติฐาน.....	๒
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๒
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๒
๑.๖ ขอบเขตการวิจัย.....	๒
๑.๗ นิยามการใช้ศัพท์เฉพาะในงานวิจัย.....	๒
๒. ความเป็นมาของประณามบทและนิคมณฑลในวรรณคดีบาลี.....	๔
๒.๑ วัฒนธรรมการสรรเสริญและขอพรของอินเดียสมัยก่อนพุทธกาล.....	๙
๒.๑.๑ องค์ประกอบของการสรรเสริญ.....	๑๐
๒.๑.๒ อานุภาพของคำกับการตั้งสัจวาจา.....	๑๑
๒.๑.๓ อาคีสในยัชฌุพิธี.....	๑๒
๒.๑.๓.๑ ลักษณะของอาคีส.....	๑๒
๒.๑.๓.๒ การใช้อาคีสในยัชฌุพิธี.....	๑๓
๒.๑.๓.๓ ลำดับของอาคีสในยัชฌุพิธี.....	๑๔
๒.๒ วัฒนธรรมการสรรเสริญและขอพรในพระไตรปิฎก.....	๑๕
๒.๒.๑ คำสรรเสริญพระพุทธเจ้า.....	๑๗
๒.๒.๑.๑ ผู้สรรเสริญ.....	๑๗
๒.๒.๑.๒ ถ้อยคำที่ใช้สรรเสริญพระพุทธเจ้า.....	๑๘
๒.๒.๑.๓ ลักษณะคำสรรเสริญพระพุทธเจ้า.....	๒๑

บทที่

๒.๒.๑.๔ ความหมายของคำ ภควา.....	๒๒
๒.๒.๒ คำสรรเสริญพระธรรม.....	๒๓
๒.๒.๓ คำสรรเสริญพระสงฆ์.....	๒๕
๒.๒.๔ คำสรรเสริญพระสาวก.....	๒๗
๒.๒.๕ การขอพรและการตั้งสัจจาจาในพระไตรปิฎก.....	๒๙
๒.๓ วัฒนธรรมการสรรเสริญและขอพรในอรรถกถาและฎีกา.....	๓๑
๒.๓.๑ ประณามบท.....	๓๓
๒.๓.๑.๑ คำสรรเสริญพระรัตนตรัยและขอพรในประณามบท อรรถกถาและฎีกา.....	๓๓
๒.๓.๑.๒ ความศรัทธาในพระมหากุณาของพระพุทธเจ้า.....	๓๕
๒.๓.๒ นิคมนกถา.....	๓๖
๒.๓.๒.๑ ลักษณะของนิคมกถา.....	๓๗
๒.๓.๒.๒ นิคมนกถาของคัมภีร์อรรถกถาและฎีกา.....	๓๗
๒.๔ ประณามบทกับอาคิสและนทานที่.....	๔๒
๒.๕ นิคมนกถากับอาคิสและภารวากยะ.....	๔๖
๒.๖ การแต่งคัมภีร์ในฐานะพิธีกรรม.....	๔๗
๒.๗ สรุปท้ายบท.....	๔๘
๓. รูปแบบและเนื้อหาของประณามบทและนิคมกถา.....	๕๐
๓.๑ ลำดับและรูปแบบคำประพันธ์ของประณามบท.....	๕๐
๓.๒ ลำดับและรูปแบบคำประพันธ์ของนิคมกถา.....	๕๒
๓.๓ เนื้อหาของประณามบท.....	๕๕
๓.๓.๑ ประณามบทกับบทนทานที่.....	๕๘
๓.๓.๒ ประณามบทคือถ้อยคำสรรเสริญและแสดงความเคารพ.....	๖๑
๓.๓.๓ คำร้องขออานิสงส์จากถ้อยคำนมัสการและเชิญชวนผู้ฟัง.....	๖๘
๓.๓.๓.๑ คำร้องขออานิสงส์จากการกล่าวถ้อยคำนมัสการ.....	๖๘
๓.๓.๓.๒ คำเชิญชวนผู้ฟัง.....	๗๒
๓.๓.๔ บอกวัตถุประสงค์ในการแต่ง.....	๗๓
๓.๓.๕ คำสรรเสริญและแสดงความเคารพพระสาวก.....	๗๖
๓.๓.๖ อ้างอิงคัมภีร์ข้อมูลที่ใช้แต่ง.....	๗๙
๓.๔ เนื้อหาของนิคมกถา.....	๘๐
๓.๔.๑ นิคมนกถาในฐานะบทสรุปท้ายงาน.....	๘๔
๓.๔.๒ กล่าวถึงผู้เชิญให้แต่งคัมภีร์.....	๘๕

บทที่

๓.๔.๓	ตั้งความปรารถนาส่วนตน.....	๘๖
๓.๔.๔	การตั้งสัตยาธิษฐาน.....	๘๗
๓.๔.๕	อ้างอิงข้อมูลเหมือนบรรณานุกรม.....	๙๐
๓.๕	ความสัมพันธ์ระหว่างประณามบทและนิคมนกถา.....	๙๑
๓.๖	ความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์บาลีกับของบวงสรวงในชัยฉลุพิธิ.....	๙๒
๓.๗	สรุปท้ายบท.....	๙๕
๔.	ภาษาและวรรณศิลป์ของประณามบทและนิคมนกถา.....	๙๗
๔.๑	ลักษณะภาษาในประณามบท.....	๙๘
๔.๑.๑	การใช้ศัพท์เรียกและสรรเสริญพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์.....	๙๙
๔.๑.๒	ลักษณะรูปคำสรรเสริญที่แต่งใหม่.....	๑๑๒
๔.๑.๓	การใช้คำนามจากธาตุและธาตุประพันธ์ถ้อยคำแสดงความเคารพ....	๑๑๖
๔.๑.๔	การใช้กริยาในรูปคำสั่งหรือเชิงร้องขอ.....	๑๒๐
๔.๑.๕	วิภัติปัญญาในบทสวดทางพิธีกรรมในประเทศไทย.....	๑๒๖
๔.๑.๖	การเรียงคำและการใช้คำเพื่ออิงอาศัยอำนาจ.....	๑๓๐
๔.๒	ลักษณะภาษาในนิคมนกถา.....	๑๓๒
๔.๒.๑	คำขอพรของกวีในนิคมนกถา.....	๑๓๓
๔.๒.๒	ความหมายของนิพพานในนิคมนกถากับพระไตรปิฎก.....	๑๓๕
๔.๓	วรรณศิลป์ในประณามบท.....	๑๓๘
๔.๓.๑	ลักษณะและรูปแบบคำประพันธ์.....	๑๓๘
๔.๓.๒	อสังการในประณามบท.....	๑๔๕
๔.๓.๒.๑	สัททาลังการ.....	๑๔๖
๔.๓.๒.๒	อิตถาลังการ.....	๑๖๐
๔.๔	วรรณศิลป์ในนิคมนกถา.....	๑๖๔
๔.๔.๑	ลักษณะและรูปแบบคำประพันธ์.....	๑๖๕
๔.๔.๒	อสังการในนิคมนกถา.....	๑๖๙
๔.๕	สรุปท้ายบท.....	๑๗๖
๕.	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๑๗๗
๕.๑	บทสรุป.....	๑๗๗
๕.๒	ข้อเสนอแนะ.....	๑๗๙

รายการอ้างอิง.....	๑๘๐
ภาคผนวก.....	๑๘๕
ภาคผนวก ก.....	๑๘๖
ภาคผนวก ข.....	๒๓๒
ภาคผนวก ค.....	๒๖๘
ภาคผนวก ง.....	๑๖๙
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	๒๗๐

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

๑	บุคคลและคัมภีร์ต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกที่ปรากฏคำสรรเสริญพระพุทธเจ้าที่ ขึ้นต้นด้วย เอวํ กลยาโณ.....	๑๙
๒	ประณามบทและนิคมนกถาในอรรถกถา.....	๓๘
๓	ประณามบทและนิคมนกถาในฎีกา.....	๔๐
๔	โครงสร้างประณามบทเปรียบเทียบกับนานที.....	๔๕
๕	เนื้อหาที่สำคัญของประณามคัมภีร์บทธอรรถกถา.....	๕๕
๖	เนื้อหาที่สำคัญของประณามบทคัมภีร์ฎีกา.....	๕๗
๗	คตินิยมของการสรรเสริญสมัยพระเวท พระไตรปิฎกกับอรรถกถา.....	๖๗
๘	เนื้อหาที่สำคัญนิคมนกถาคัมภีร์อรรถกถา.....	๘๐
๙	เนื้อหาที่สำคัญนิคมนกถาคัมภีร์ฎีกา.....	๘๒
๑๐	คำที่กวีใช้แต่งสรรเสริญพระรัตนตรัยในประณามบทอรรถกถา.....	๑๐๐
๑๑	คำที่กวีใช้แต่งสรรเสริญพระรัตนตรัยในประณามบทฎีกา.....	๑๐๔
๑๒	ศัพท์ที่ได้อิทธิพลจากพระไตรปิฎก.....	๑๐๖
๑๓	คำสรรเสริญพระรัตนตรัยในประณามบทอรรถกถากับฎีกา.....	๑๑๐
๑๔	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระพุทธเจ้าประณามบทอรรถกถา.....	๑๑๒
๑๕	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระธรรมประณามบทอรรถกถา.....	๑๑๓
๑๖	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระสงฆ์ประณามบทอรรถกถา.....	๑๑๓
๑๗	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระสารีบุตรประณามบทอรรถกถา.....	๑๑๓
๑๘	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระพุทธเจ้าในประณามบทฎีกา.....	๑๑๔
๑๙	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระธรรมในประณามบทฎีกา.....	๑๑๔
๒๐	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระสงฆ์ในประณามบทฎีกา.....	๑๑๕
๒๑	รูปสำเร็จไวยากรณ์คำสรรเสริญพระมหากัสสปะในประณามบทฎีกา.....	๑๑๕
๒๒	การใช้ธาตุประพันธ์ถ้อยคำแสดงความเคารพในประณามบทอรรถกถา.....	๑๑๖
๒๓	การใช้ธาตุประพันธ์ถ้อยคำแสดงความเคารพในประณามบทฎีกา.....	๑๑๗
๒๔	คำร้องขอสวัสดิมงคลในนิคมนกถาคัมภีร์อรรถกถา.....	๑๓๓
๒๕	คำร้องขอสวัสดิมงคลในนิคมนกถาคัมภีร์ฎีกา.....	๑๓๔
๒๖	คณะฉันทที่ใช้แต่งประณามบทคัมภีร์อรรถกถา.....	๑๔๑
๒๗	คณะฉันทที่ใช้แต่งประณามบทคัมภีร์ฎีกา.....	๑๔๓
๒๘	คณะฉันทที่ใช้แต่งนิคมนกถาคัมภีร์อรรถกถา.....	๑๖๕
๒๙	คณะฉันทที่ใช้แต่งนิคมนกถาคัมภีร์ฎีกา.....	๑๖๗

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิที่

๑	เปรียบเทียบการแต่งคัมภีร์กับการประกอบยัชญพิธีและการแสดงละครสันสกฤต.....	๕๔
๒	โครงสร้างการประกอบยัชญพิธีกับการแต่งคัมภีร์.....	๕๔
๓	ลำดับถ้อยคำสรรเสริญในประณามบท.....	๖๓
๔	คตินิยมในการแต่งคัมภีร์ที่ได้รับอิทธิพลจากยัชญพิธี.....	๖๗
๕	เปรียบเทียบกระบวนการการใช้ถ้อยคำของประณามบทกับยัชญพิธี.....	๗๑
๖	วัตถุประสงค์ในการแต่งคัมภีร์กับยัชญพิธี.....	๗๖
๗	กระบวนการแต่งคัมภีร์กับยัชญพิธี.....	๙๕

อักษรย่อบอกคัมภีร์บาลีในงานวิจัย

อักษรย่อใช้อ้างอิงพระไตรปิฎก

อักษรย่อที่ใช้บอกคัมภีร์ในงานวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงถึงพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ๔๕ เล่ม ฉบับสยามรณาสถิต ราชธานี มหามกุฏราชวิทยาลัย ปกาสิทธิ์ พุทธปรินิพพานา ๒๕๓๘ จตุตถ วาเร (โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๓๘ พิมพ์ครั้งที่ ๔)

ส่วนที่ ๑ วินัยปิฎก

วิ.มหา.	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์
วิ.ภิกขุณี.	= วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
วิ.มหาวคค.	= วินัยปิฎก มหาวคค
วิ.จุล.	= วินัยปิฎก จุลลวคค
วิ.ป.	= วินัยปิฎก ปริวารวคค

ส่วนที่ ๒ สุตตันตปิฎก

ที.สี.	= ทีฆนิกาย สีลขันธวคค
ที.มหา.	= ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.ปา.	= ทีฆนิกาย ปาฐกวคค
ม.มู.	= มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ม.ม.	= มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก
ม.อุ.	= มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก
ส.ส.	= สังยุตตนิกาย สคาถวคค
ส.นิ.	= สังยุตตนิกาย นิทานวคค
ส.ช.	= สังยุตตนิกาย ชนธวารวคค
ส.สฬา.	= สังยุตตนิกาย สฬายตนวคค
ส.มหา.	= สังยุตตนิกาย มหาวารวคค
อ.เอกก.	= อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต
อ.ทุก.	= อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อ.ติก.	= อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อ.จตุกก.	= อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อ.ปญจก.	= อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต
อ.ฉกก.	= อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต
อ.สตตก.	= อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อ.อฏฐก.	= อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
อ.นวก.	= อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อ.ทสก.	= อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

อ.เอกาทสก.	= อังคุดตริกกาย เอกาทสกนิบาต
ช.ช.	= ชุททกนิกาย ชุททกปาฐะ
ช.ธ.	= ชุททกนิกาย ธัมมปทคาถา
ช.อุ.	= ชุททกนิกาย อุทาน
ช.อิตติ.	= ชุททกนิกาย อิติวุตตก
ช.สุ.	= ชุททกนิกาย สุตตนิบาต
ช.วิ.	= ชุททกนิกาย วิมานวัตถุ
ช.เปต.	= ชุททกนิกาย เปตวัตถุ
ช.เถร.	= ชุททกนิกาย เถรคาถา
ช.เถรี.	= ชุททกนิกาย เถรีคาถา
ช.ชา.	= ชุททกนิกาย ชาดก
ช.มหา.	= ชุททกนิกาย มหานิทเทศ
ช.จุฬ.	= ชุททกนิกาย จุฬนิเทศ
ช.ปฎิ.	= ชุททกนิกาย ปฎิสัมภิทามัคค์
ช.อ.	= ชุททกนิกาย อปทาน
ช.พทุธ.	= ชุททกนิกาย พทุธวงค์
ช.จริยา.	= ชุททกนิกาย จริยาปิฎก

ส่วนที่ ๓ อภิธัมมปิฎก

อภิ.ส.	= อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี
อภิ.วิ.	= อภิธัมมปิฎก วิภังค์
อภิ.ธา.	= อภิธัมมปิฎก ธาตุกถา
อภิ.ปุ.	= อภิธัมมปิฎก ปุคคลบัญญัติ
อภิ.ก.	= อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ
อภิ.ย.	= อภิธัมมปิฎก ยมก
อภิ.ป.	= อภิธัมมปิฎก ปฎิฐาน

อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์ ตัวเลขบอกเล่ม ข้อและหน้าพระไตรปิฎก

การใช้อักษรย่อในงานวิจัยนี้ อักษรย่อที่เป็นตัวหนังสือบอกชื่อคัมภีร์ ตัวเลขอ้างอิงหลังอักษรให้ตัวเลขชุดที่หนึ่งบอกเล่มของคัมภีร์ ตัวเลขชุดที่สองบอกข้อและตัวเลขชุดที่สามบอกหน้า เช่น

วิ.มหา. ๒/๓๐/๘๐ หมายถึง พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่มที่ ๒ ข้อ ๓๐ หน้า ๘๐

ม.ม. ๑๓/๗/๒๒ หมายถึง พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ เล่มที่ ๑๓ ข้อที่ ๗ หน้า ๒๒

อภิ.ธ. ๓๖/๙/๑๘ หมายถึง พระอภิธัมมปิฎก ธาตุกถา เล่มที่ ๓๖ ข้อ ๙ หน้า ๑๘
 ในกรณีที่มีตัวเลขสองชุด ชุดแรกบอกเล่มของคัมภีร์ ชุดที่สองบอกหน้า เช่น ขุ.สุ.
 ๒๕/๕๐ หมายถึงพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สูตรนินบาต เล่มที่ ๒๕ หน้า ๕๐

อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

อักษรย่อที่ใช้อ้างถึงคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีอักษรไทยในงานวิจัยนี้ ใช้ฉบับ
 สยามราษฎร์ ราชธานี มหามกุฏราชวิทยาลัย เยน ปกาสิตา ๒๕๓๕ โรงพิมพ์มหามกุฏราช-
 วิทยาลัย กรุงเทพฯ ๒๕๓๕ (จำนวน ๔๘ เล่ม)

ส่วนที่ ๑ อรรถกถาวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์ อรรถกถา
วิ.ภิกขุณี.อ.	= วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ อรรถกถา
วิ.มหา.อ.	= วินัยปิฎก มหาวัคค์ อรรถกถา
วิ.จุล.อ.	= วินัยปิฎก จุลลวัคค์ อรรถกถา
วิ.ป.อ.	= วินัยปิฎก ปริวารวัคค์ อรรถกถา

ส่วนที่ ๒ อรรถกถาสัตตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	= ทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์ อรรถกถา
ที.มหา.อ.	= ทีฆนิกาย มหาวัคค์ อรรถกถา
ที.ปา.อ.	= ทีฆนิกาย ปาฎิกวัคค์ อรรถกถา
ม.มุ.อ.	= มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ อรรถกถา
ม.ม.อ.	= มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ อรรถกถา
ม.อุ.อ.	= มัชฌิมนิกาย อุปรปณณาสก์ อรรถกถา
สั.ส.อ.	= สังยุตตนิกาย สคาถวัคค์ อรรถกถา
สั.นิ.อ.	= สังยุตตนิกาย นิทานวัคค์ อรรถกถา
สั.ช.อ.	= สังยุตตนิกาย ชันธวารวัคค์ อรรถกถา
สั.สฟา.อ.	= สังยุตตนิกาย สฬายตนวัคค์ อรรถกถา
สั.มหา.อ.	= สังยุตตนิกาย มหาวารวัคค์ อรรถกถา
อ.เอกก.อ.	= อังคุตตรนิกาย เอกกนินบาต อรรถกถา
อ.ทุก.อ.	= อังคุตตรนิกาย ทุกนินบาต อรรถกถา
อ.ติก.อ.	= อังคุตตรนิกาย ติกนินบาต อรรถกถา
อ.จตุก.อ.	= อังคุตตรนิกาย จตุกนินบาต อรรถกถา
อ.ปญจก.อ.	= อังคุตตรนิกาย ปญจกนินบาต อรรถกถา
อ.ฉก.อ.	= อังคุตตรนิกาย ฉกนินบาต อรรถกถา

อ.สตตก.อ.	= อังคุดตริกกาย สัตตกนิบาต อรรถกถา
อ.อฏฺจก.อ.	= อังคุดตริกกาย อังฺฏฐกนิบาต อรรถกถา
อ.นวก.อ.	= อังคุดตริกกาย นวกนิบาต อรรถกถา
อ.ทสก.อ.	= อังคุดตริกกาย ทสกนิบาต อรรถกถา
อ.เอกาทสก.อ.	= อังคุดตริกกาย เอกาทสกนิบาต อรรถกถา
ช.ช.อ.	= ชุททกนิกาย ชุททกปาฐะ อรรถกถา
ช.ธ.อ.	= ชุททกนิกาย ธัมมปทคาถา อรรถกถา
ช.อุ.อ.	= ชุททกนิกาย อุทาน อรรถกถา
ช.อิติ.อ.	= ชุททกนิกาย อิติวุตตก อรรถกถา
ช.สุ.อ.	= ชุททกนิกาย สุตตนิบาต อรรถกถา
ช.วิ.อ.	= ชุททกนิกาย วิมานวัตถุ อรรถกถา
ช.เปต.อ.	= ชุททกนิกาย เปตวัตถุ อรรถกถา
ช.เถร.อ.	= ชุททกนิกาย เถรคาถา อรรถกถา
ช.เถรี.อ.	= ชุททกนิกาย เถรีคาถา อรรถกถา
ช.ชา.อ.	= ชุททกนิกาย ชาตก อรรถกถา
ช.มหา.อ.	= ชุททกนิกาย มหานิทเทศ อรรถกถา
ช.จุฬ.อ.	= ชุททกนิกาย จุฬนิเทศ อรรถกถา
ช.ปฎิ.อ.	= ชุททกนิกาย ปฎิสัมภิทามัคค์ อรรถกถา
ช.อ.อ.	= ชุททกนิกาย อปทาน อรรถกถา
ช.พทุธ.อ.	= ชุททกนิกาย พทุธวงค์ อรรถกถา
ช.จริยา.อ.	= ชุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถา

ส่วนที่ ๓ อรรถกถาอภิธัมมปิฎก

อภิ.สี.อ.	= อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณี อรรถกถา
อภิ.วิ.อ.	= อภิธัมมปิฎก วิภังค์ อรรถกถา
อภิ.ธา.อ.	= อภิธัมมปิฎก ธาตุกถา อรรถกถา
อภิ.ปุ.อ.	= อภิธัมมปิฎก ปุคฺคลบัญญัติ อรรถกถา
อภิ.ก.อ.	= อภิธัมมปิฎก กถาวัตถุ อรรถกถา
อภิ.ย.อ.	= อภิธัมมปิฎก ยมก อรรถกถา
อภิ.ป.อ.	= อภิธัมมปิฎก ปิฎฐาน อรรถกถา

กรณีการใช้อักษรย่ออรรถกถาในงานวิจัยนี้ อักษรย่อที่เป็นตัวหนังสือบอกชื่อคัมภีร์ ตัวเลขอ้างอิงหลังอักษรให้ตัวเลขชุดที่หนึ่งบอกเล่มของคัมภีร์ ตัวเลขชุดที่สองบอกเลขหน้า เช่น

วิ.ภิกฺขุณี.อ.๒/๘๐ วินยปิฎก ภิกฺขุณีวิภังค์ อรรถกถา เล่มที่ ๒ หน้า ๘๐

ช.จริยา.อ.๔๕/๑๘๐ สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถา เล่มที่ ๔๕ หน้า ๑๘๐

อภิ.ป.อ.๔๘/๘๙ อภิธรรมปิฎก ปฎฐาน อรรถกถา เล่มที่ ๔๘ หน้า ๘๙

อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์ชั้นฎีกา

อักษรย่อที่อ้างถึงคัมภีร์ฎีกาในงานวิจัยนี้ ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปกาสิตา โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศักราช ๒๕๓๘. กรุงเทพฯ

ส่วนที่ ๑ ฎีกาพระวินัย

วชิร.ฎี.	= วชิรพุทธฎีกา
สารตถ.ฎี.	= สารัตถที่ปณีฎีกา
วิมตติ.ฎี.	= วิมตติโนทนีฎีกา
กชฺชา.ฎี.	= กังขาวิตรณปุราณฎีกา
กชฺชา.ฎี.(อภิณว)	= วินยัตถมัญญูสากังขาวิตรณอภิณวฎีกา
วินยาลงฺการ.ฎี.	= วินยาลงการฎีกา
วิ.วินิจฺฉย.ฎี.	= วินยวินิจฉยฎีกา
ชฺมุ.ฎี.	= ขุททกสิกขา-มูลสิกขา ฎีกา

ส่วนที่ ๒ ฎีกาพระสูตร

ที.ล.ล.ฎี.	= ทีฆนิกาย ลีฬิตถูปกาสินี ลีฬักขันธวัคคฎีกา
ที.ล.ม.ฎี.	= ทีฆนิกาย ลีฬิตถูปกาสินี มหาวัคคฎีกา
ที.ล.ปา.ฎี.	= ทีฆนิกาย ลีฬิตถูปกาสินี ปาถิกวัคคฎีกา
ที.สา.ล.ฎี.	= ทีฆนิกาย สาธุวิลาสินี ลีฬักขันธวัคคฎีกา
ม.ล.ม.ฎี.	= มัชฌิมนิกาย ลีฬิตถูปกาสินี มูลป็นณาสฎีกา
ม.ล.ม.อุ.ฎี.	= มัชฌิมนิกาย มัชฌิม-อุปริป็นณาสฎีกา
ล.ล.ล.ฎี.	= สังยุตตนิกาย ลีฬิตถูปกาสินี สังยุตตฎีกา
อ.สา.อ.ฎี.	= อังคุตตรนิกาย สารัตถมัญญูสา อังคุตตรฎีกา

ส่วนที่ ๓ ฎีกาอภิธรรม

อภิ.ล.ม.อนุ.ฎี.	= อภิธัมมปิฎก ธัมมสังคณีมูล-อนุฎีกา
อภิ.วิ.มูล.อนุ.ฎี.	= อภิธัมมปิฎก วิภังคมูล-อนุฎีกา
อภิ.ปญจ.ม.อนุ.	= อภิธัมมปิฎก ปญจปกรณมูล-อนุฎีกา
อภิ.ฎี.	= อภิธัมมวารฎีกา
อภิ.มณิ.ฎี.	= อภิธัมมปิฎก มณิสารมัญญูสาฎีกา
อภิ.มธ.ฎี.	= อภิธัมมปิฎก มธุสารัตถที่ปณีฎีกา

คำชี้แจงคัมภีร์ฎีกาที่ใช้อ้างอิงมีเลขเพียงชุดเดียว เพราะไม่มีเลขระบุจำนวนเล่ม เช่น กงฺขา.ฎี./๘๐ วินัยปิฎก กังขาวิตรณปุราณฎีกา หน้า ๘๐ ม.อุ.ฎี./๘๙ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมอุปริปัณณาสฎีกา หน้า ๘๙ และ อภิ.มณิ.ฎี./๒๙ อภิธัมมปิฎก มณิสารมัญญชฎีกา หน้า ๒๙

หมายเหตุ: อักษรแทนเสียงหรืออักษรย่ออื่นนอกจากนี้ให้ใช้ตามนิยม